

SEYİD NİGARİ YARADICILIĞINDA EŞQ MÖVZUSU

Pərvanə Bayram
Qafqaz Universiteti Pedaqoji Fakültəsi
Türk Dili və Ədəbiyyatı Bölməsi

THEME OF LOVE IN SAYYIT NIGARI'S CREATIVITY

Abstract

XIX century Azerbaijani mystic poet Sayyit Nigari spoke deeply about mysticism as well as propriety and contents of it. The gist theme of his poems in his divans is divine love. After falling in love with divine love he himself began to write poems. Sayyit Nigari expresses that the cause of writing poems and his fame is nothing but love.

ТЕМА ЛЮБВИ В ТВОРЧЕСТВЕ СЕЙИДА НИГЯРИ

Резюме

Сейид Нигяри является одним из суфитских поэтов азербайджанской литературы XIX века. В творчестве поэта широко отражены суфитские темы и ритуалы. Основной темой стихотворений и двустиший Дивана поэта является любовь к Всевышнему, которая явилась причиной его творчества. В своих стихотворениях поэт часто упоминает любовь к Аллаху как изначальную причину его известности и таланта.

XIX əsr Şərq dini-fəlsəfi və ədəbi fikrində önəmli yer tutan Seyid Nigari yaradıcılığının əsasını onun təsəvvüfi görüşləri təşkil edir. Şairin Divanındakı şeirlərin çoxu təsəvvüfi mövzuda yazılmışdır. Bunların içərisində eşq mövzusu başlıca yer tutur. Sufizmlə qəlbən-ruhən bağlı olan şair əsərlərində, təsəvvüfi düşüncələrindən ayrılmaz oduğunu bildirir.

Eşq mövzusu, Nigari sənətinin bütün sahələrini əhatə edir. Mürşidi İsmail Siracəddin Şirvani əbəs yerə onun haqqında “Nigari ilahi eşqlə mahv-ı vücud etmişdir” deməmişdir. Dünya qurulduğu gündən bəri insanlar, filosoflar bu dünyanın necə qurulduğunu, yaradanın bu dünyanı nəyə əsasən yaratdığını, ilk insani duyğunun hansı duyğu-sevgi mi yoxsa nifrət duyğusu mu olduğunu düşünmüş və həmişə bu suallara cavab axtarmışlar. Allahın dünyanı yaratması haqqında Laedri- yəni müəllifi bilinməyən bir şeirdə belə deyilir:

Kendi hüsnün hublar şəklində peyda eyledi

Çeşmi-aşıktan dönüp sonra temaşa eyledi

Burada kəndi hüsnü- öz gözəlliyi deməkdə şairin məqsədi Allahdır. Şairin bu şeirini təsdiqləyən “Mən bilinməyən gizli bir xəzinə idim. Məni tanısınlar və itaət etsinlər deyə aləmləri yaratdım” ifadəsi sufilər tərəfindən çox işlədilir¹.

Qədim şərq klassiklərinin eşqə olan münasibəti məlumdur. Nizami Gəncəvi, Mövlana C. Rumi, Yunus Əmrə, Füzuli, Nəbati və adlarını saymadığımız daha nə qədər şairin əsərlərinə baxsaq onların eşqlə bağlı düşüncələrinin nə qədər dərin və səmimi olduğunu görürük. Burada bu şairlərdən sadəcə Nizami Gəncəvi ilə Füzulinin eşqə verdiyi dəyəri xatırlatmaqla bu

¹ Acluni İ. Keşfül Hafə və Məzilul İlbəs amma İştəhre mine'l-Ehadis ala elsinetin-Nas. s.299. no: 2016. Beyrut, 1351.

mövzunun ədəbiyyatımızda nə qədər önəmli bir yer tutması bir daha aydınlaşar.

Nizami eşq haqqında

Eşqdir mehrabı uca göylərin

Eşqsiz ey dünya nədir dəyərin

—deyir (Nizami, 2004/49).

Füzuli isə

Aşk imiş her ne varsa alemde

İlm bir kıyl ü kal imiş ancak - deməkdədir. (Füzuli Divanı, 1997:131)

Seyid Nigarinin eşqə və aşıqlıya baxışı da klassiklərdən fərqli deyildir.

Nigari Divanının əsas mövzusu eşqdir və maraqlıdır ki Divanının nəşr edilməsi ilə bağlı yazılan maddeyi tarix müəllifləri “Nigarinin aşk Divanı” ifadəsini nəzərə çatdırırlar. (Bilgin, 2003:/320) Şairin öz həyatı belə eşq üzərində qurulub. Həyatından bəhs etdiyimiz məqalələrdə də qeyd etdiyimiz kimi, şair ilahi eşqə düşəndən sonra şeirlər yazmağa başlamış və bu eşq onun bütün əsərlərinin əsas mövzusunə çevrilmişdir.

Nigarinin şeirlərində eşqin insan mənəviyyətinə təsiri, aşıqda yaratdığı ruhi-psixoloji vəziyyət öz əksini tapmışdır. Şairə görə eşq insanı dərbədən edir, çöllərə, dağlara salır, rəngini saraldıb xəstə edir. Həkimlər həkimi Loğmanın özü də heç eşq dərdirinin çarəsini tapa bilməyibdir. Şair eşqə düşməmişdən- öz ifadəsiylə desək eşq tufanına qarq olmamışdam əvvəl nə səfa nə də qəmdən bir şey anlamamış ancaq aşıq olduqdan sonra həyatdan zövq almağa başlamışdır.

Ne anlardım safə vü ne gam bilürdüm ah kim ahir

Telatüm eyleyüp müstağrak itdi aşk tufanı (Bilgin, 2003:/218)

Nigarinin eşq anlayışı klassik Şərq mütəfəkkirlərindən Nizaminin eşq anlayışı ilə üst üstə düşür.

Nigari yazır:

Aşkdandır cümle eşya innema

Aşkdandır asl u fer-i küllema

Aşkdandır nur-ı hurşid nur-ı meh

Aşkdandır cümle pertev vəz-zıya

Aşkdandır devr-i tayr u es-semek

Aşkdandır seyr ü kevkeb vəs-sema

Aşkdandır gerdiş-i hurşid ü meh

Aşkdandır Kaf-ı sakin vəs-sera

Aşkdandır gör tecelli ya nasib

Aşkdandır cuş-ı talib vəs-sena

Aşkdandır ey Nigari her ne var

Aşkdandır cümle eşya intiha (Bilgin, 2003:/6)

Seyid Nigarinin eşq ilə bağlı mülahizələri dahi şair Nizami Gəncəvinin məhəbbət

poemaları, xüsusilə Xosrov və Şirin poemasındakı eşqə həsr etdiyi məşhur beytlərlə mənaca yaxından səsləşir. Bu sətirlər Füzuli və digər Şərq sənətkarlarının eşqlə bağlı görüşlərinə də yaxındır.

Şairə görə həyatda əhəmiyyətli nə varsa bunların hamısı eşqdəndir: günəşin və ayın işığı, bütün ziyalar, quşların uçuşu, balıqların suda hərəkəti, ulduzların və səmələrin seyri, günəşin və ayın gərdişi, Qaf dağının torpağa mıxlanmış kimi oturması və s. hamısı eşqdəndir. Eşq şərabını nuş edən kəs gecə-gündüz Nigari kimi durmadan yanar və bütün ömrü belə keçər.

Şarab-ı aşkı her kim nuş idər ben tek olur ateş

Yanar şam u seher beyle olur her lahza devranı (Bilgin, 2003:/218)

Şair, sevda yolunda hər şeyini tükətməmişdir, nəyi varsa fani olmuşdur. Axırda, yoxluqlar içində əbədiyyət bədəsini, cananın zatının şərabını tapıb nuş etmişdir.

Fena-ender-fena içre bulup nuş eyledim ahir

Nigari bade-i baki şarab-ı zat-ı cananı (Bilgin, 2003:/218)

Nigarinin eşqi bildiyimiz kimi bəşəri eşq deyildir. O ilahi eşqin şərabını içmişdir. Sevgisinin dəlili də mürşidi Siracəddin Zəbihullah İsmail Şirvanidir.

Delil-i kuy-ı gülzar-ı nigarım Bakibillah

Siracüddin Zebihullah-ı İsmail-i Şirvani (Bilgin, 2003:/218)

Eşq, Allahın lütf bədəsi, Mövlanın bəxşişidir. Bu bədə gecə-gündüz qədəhsiz içilməkdədir. Qədəhə nə həcət bu mənə bədəsidir .

Anlagil aşk nedir dinle ne manadır bu

Badə-i lutf-ı Huda bahşiş-i Mevladır bu

İçelim şam u seher içre və lakin bi-cam

Cama hacet mi olur badə-i manadır bu (Bilgin, 2003:/176)

Şair eşqi intəhasız, sonu görünməyən bir fəzaya oxşadır və sərhəddi yoxdur deyir.

Ona görə rüsvayı-cahan olmaq sevdalıq, aşıqlıq əlamətidir.

Bi-nihayet gezdi Mecnun gerçi gayet bulmadı

Bir fezadır aşk sahrası görünmez serhaddi (Bilgin, 2003:/214)

Rüsva-yı cihan olmak sevdaya alametdir

Aşıqlara töhmetdir terk eylemese nengi (Bilgin, 2003:/215)

Başqa bir beytində şair mənim söylədiyim bütün aşiqanə sözləri mənə Allah dedirdi, bu sözlərimin heç biri mənim deyil, eşq ustadımındır deyir:

Aşıkane sözləri tab-ı Huda-dadım didi

Bu söz indim deyildür aşk ustadım didi (Bilgin, 2003:/263)

Sevda sərxoşu olan şəxs, dindən, imandan bəhs etməz. Eşqə girişən iman məhbəsinə düşməz. Bu Nigarinin ən məşhur beytlərindəndir. Eşq o qədər gözəl və gülcüdür ki, ona mübtəla olan hər şeyi unudur, hətta imanından da ayrılmaya istəyər. Burada biz Şeyx Sənanın sevgilisi uğrunda dinini tərki etməyini xatırlayırıq.

Almaz dile din bahsini meyhare-i sevda
Aşka girişən mehbəs-i imana düşər mi (Bilgin, 2003:/1)

Nigariyə görə aşıq qətiyyənlə şikayət etməməlidir. Şam kimi nalə edib səhərə kimi ah çəkmək aşıqə yaraşmaz.

Nedir bu nalə-i şam nedir bu ah-ı seher
Mir Nigari, aşık eylemez şikayeti (Bilgin, 2003:/200)

Şair özünü eşq aləminin sultanı, pəhlivanı sanır. Oturduğu yerin – təkyəsini nəzərdə tutur- qarovulçusu olan düşkünlərin eşq meydanında mahir ovçu Bəhram kimi məşhurlaşdığını söyləyir. Şair burada müridlərindən bəhs edərək onlara da eşqin və aşıqlığın qayda-qanunlarını öyrətdiyini bildirir:

Pas-ban-ı ser-i kuyum olan üftadeleri
Arsa-i aşkda Behram-ı kəman-baz itdim (Bilgin, 2003:/147)

Şair, “mən cünun elminin ən kamili, ən bilikliyi, Leylanın da ən yaxşı tanıyıcısıyam şövqlə, eşqlə könül dərslərini Leylidən başlayıb öyrəndim” -deyir:

Kamil-i ilm-i cünun arif-i Leylayam ta
Şevk ilə dərslər-i dili Leylidən agaz itdim (Bilgin, 2003:/147)

Nigari eşq yolunun yorulmaz yolçusu olduğunu dəfələrlə qeyd edir. “O qədər gecə və gündüz eşq ilə qanad çaldım ki Simurq quşu belə mənə camalını açdı,” -deyir. Simurq quşu təsəvvüfdə vəhdəti, kamil insanı təmsil edir. Şair bununla eşq sahəsində irəliləyərək vəhdətə çatdığını, kamil bir insan olduğunu bildirir.

Açdı ey Mir Nigari bana Simurg cəmal
Ol kadar şam u seher aşk ilə pervaz itdim (Bilgin, 2003:/147)

Nigariyə görə aşıq olan şəxs cəhənnəm əzabından qorxmamalıdır. Çünki atəş aşıqı yandırmaz. Burada İbrahim Peyğəmbərin hadisəsinə işarə olunmuşdur. Nəmrud İbrahim Peyğəmbəri yanan atəşə atdırdığında Allahın iradəsiylə atəş tonqalı gülüstana dönmüş və haqq aşıqını yandırmamışdır.

Gam yemez Mir Nigari elem-i duzehdən
Çünki olmaz zararı aşıkına niranın (Bilgin, 2003:/125)

Nigari eşqi bir səhraya, könlünü isə Hüma quşuna oxşadaraq “ könül quşum Hüma, eşq səhrasını Ənqa kimi tək tənha dolaşır, kimsəylə işi olmaz” söyləyir. Ənqa tək gəzən əfsanəvi

bir quşdur. Bu quş mifologiyaya görə Qaf dağında məskən tutmuşdur.

Aşk sahrasını her lahza Hümay-ı gönlüm

Tek ü تنها dolanur sanma gezer Anka tek (Bilgin, 2003:/127)

Nigari klassik Şərq şeirində sevgilinin öz qaralığına görə küfrə bənzədilən saçını özünün imanını bilir, onun xəyalı ilə yaşayır. Onu bundan məhrum etmək istəyənləri isə şeytan adlandırır. Ey büt, sənin küfr kimi qara olan saçlarını sinəmdən çəkib almaq istəyirlər ancaq aşiqin imanını şeytana təslim etməsi mümkündürmü?

Sinemden küfr-i zülfün almak isterler veli ey büt

Ne mümkündür ki aşık dest-i şeytana iman virmek (Bilgin, 2003:/130)

Eşq, Seyid Nigari taleyinin əzəl yazısıdır. Qədər Katibi onun həyat fərmanının başında eşq sözünü yazmışdır, odur ki, şair

Terki müşkil neyleyem kim katib-i takdirdən

Aşkdır Seyyid Nigari ser-hattı Fermanımın (Bilgin, 2003:/130)

- deyir.

Şairə görə eşq yükü çox ağırdır, bu yükə fələklər belə dayana bilmir.

Anka-yı kaza Kaf-ı aşkı bana yükletmiş

Tab eylemeyen gerdun-ı barım bu da bir müşkil (Bilgin, 2003:/132)

Eşq səhrası içində Leylinin divanələri çoxdur, amma üryan, çılpaq bir aşiqi ola bilməz, bu ancaq Məcnundur:

Var sahra-yı heva içre cünun-i Leyla

Lik olmaz ne diyem aşık-i bi-came gibi (Bilgin, 2003:/202)

Başqa bir yerdə isə şair, tənəhaya çəkilməmiş yalnız aşiq olduğunu bildirir. “Məni səba yelindən soruşun o desin halımı. Bir mənəm bir də ahım” -deyir. Burada Füzuli təsiri özünü daha aydın göstərir:

Eyle bir guşe-nişin aşık-ı tenhayem kim

Soruşun bad-ı saba bir beni bir ahımdır (Bilgin, 2003:/78)

Şairə görə eşqdə rüsvay olmayan şəxsdən adam olmaz, sevgilinin cəfalarını çəkməyən də səfa, sağlıq görməz:

Olmadı adem o kim olmadı rüsvay-ı aşk

Bulmadı sıhhat o kim çekmedi azar şuh (Bilgin, 2003:/40)

Eşq sözü tükənməzdir, onun sonu, ucu-bucağı yoxdur:

Aşk güftarına yoxdur intiha

Neyleyem dükenmez muhtasar degül (Bilgin, 2003:/134)

Nigariyə görə, sevgilinin üzünü görmək istəyən aşiqə yuxu haramdır. O kimsə ki ayıq deyil, o mən aşiqəm deməsin. Aşiqin gözünə yuxu gəlməz:

Talib-i arız-ı dildara haram oldı yuku

Dimesün aşıkım ol merd ki bidar degül (Bilgin, 2003:/134)

Seyid Nigari aşiqi xəyalsız təsəvvür etmir. Sevgilinin xalının və yanağının xəyalı aşiqin yanan sinəsində hər an cövr etməkdədir. Sevgilinin üzü aşiqə görə müşəf, yəni Quran səhifəsidir. Ellər də Nigarinin sevgilisinin yanağının müşəfindən bir ayə almışdır.

Şair sevda bədəsini içərək eşq iqliminə təzə bir qayda-qanun vermək istəyir. “Əzəl nəqqaşı mənim nəqşimi aşiq olaraq çəkdi. Mən haqqın mənə verdiyi bu rütbə ilə sevgiliyə qovuşdum”.

Nakkaş-i ezel çekdi benim nakşımı aşık

Bu rütbe-i Hak-dad ile didara yetişdim (Bilgin, 2003:/140)

Şair eşq məktəbində camal məşqi keçdiyini ifadə edir. Nigari sevgilinin eşqinin fəsillərini oxuyurmuş, bu fəslə bitirmiş, artıq vüsal fəslindədir. O, artıq sevgilisinə gəvüşmüşdür. Vüsləti yaşamaq istəyir:

Ey Nigari benem ol nakş-ı dil-arası güzel

Mekteb-i aşkda çün meşk-i cəmal eylemişem (Bilgin, 2003:/140)

Nigari ders okurdum bab-ı aşk-ı yardan amma

İrüp fəslül-visale dersimiz ol babdan geçdim (Bilgin, 2003:/141)

Seyid Nigari “ağlı olan şəxs özünü eşqə salıb atəşlərə yandırılmaz. Ey Nigari bu iş mənə qədər bir töhfəsidir. Aşqıq mənim alın yazımdır. Yazıya da pozu yoxdur” –deyir:

Akıl özin aşka düşürüp atəşe yahmaz

Bu iş bana ey Mir Nigari kaderidir (Bilgin, 2003:/52)

Eşq elə bir atəşdir ki onu heç bir şeylə, heç bir yerdə söndürmək olmaz. Aşiq cənnətdə otursa da yenə də atəşsiz deyildir:

Aşk atəşine teskin bir yerdə bulunmaz çün

Cennette makam itse uşşak degül bi-nar (Bilgin, 2003:/55)

Eşq elmini zahirpərəstlər- xarici görkəmə aludə olanlar bilməzlərsə bu eyib deyil, eşşək muncuğu xiridarları da şaha layiq incinin qiymətini bilməzlər:

Fünun-ı aşkı ger zahir-perestler bilmez ayb olmaz

Haridaran-ı har-mühre dür-i şəhvəri bilmezler (Bilgin, 2003:/56)

Nigari, eşq aləmində bəd-namlıqla ad qazanmışdır və bundan daha gözəl bir ad tapa biləcəyinə inanmır:

Alem-i aşkda bed-namлығы ad itdin

Bundan artuk ne olur hub güzel ad sana (Bilgin, 2003:/13)

Şairin aşılıkdən qəsdı ilahi eşqə vasil olmaqdır. Aşağıdakı beytdə bu ali məqsəd cəlbedici bir tərzdə ifadə olunur və bizə XIII əsr şairi Yunis İmrənin “mənə səni gərək səni” misrasını xatırladır:

Arzum sensin mücerred alem-i dareyndə

Hak bilür ne huridir matlab ne kılmandır bana (Bilgin, 2003:/15)

Şair Nizamidən fərqli olaraq “Əgər fələkdə oturanlar- fələklər, kosmik hər şey eşqə vaqif olsaydılar, başı dönmüş, əlsiz ayaqsız və bitkin bir şəkildə yerə düşərdilər” deyir:

Ger vakıf-ı aşk olsaydı sakin-i eflak

Ser-geşte serasime düşərdi yere bi-pa (Bilgin, 2003:/16)

Aşiqi qərarlız edən, bütə oxşayan sevgilinin büt kimi gözəl, ancaq cansız, məhəbbətsiz olan qıvrım saçlarıdır. Şair burada aşiqin ahını sevgilinin qıvrılmış saçları kimi mənalandırır:

Bi-karar eyleyen uşşakı nedir ah didim

Ah gisu-yı girih-ger-i bütandır didiler (Bilgin, 2003:/67)

Şair, “biz eşqi canımızla çəkərik, amma yerlər və göylər bu bahalı, ağır bir yükdür gücümüz çatmaz dedilər” -deyir:

Canımızla çekeriz aşkı kim arz u sema

Ana yok takatımız bar-ı girandır didiler (Bilgin, 2003:/67)

Eşq badəsi, hər içəni məşhur eyləyir. Şair buna görə də ürəyinə xitab edərək, onu əlindən yerə qoymamağı tapşırır:

Koyma eldən yere ey dil ne aceb bade imiş

Bade-i aşk ki her kim içe məşhur eyler (Bilgin, 2003:/86)

Aşağıdakı beytdə şair “Eşqə düşən sevgilisini kölgəsinə də qısqandığı üçün mənim tənha könlüm sevgilinin səmtinə tək başına gedir. Məni aparmır” -deyir. Burada çox incə bir xəyal var. Könlü təşxis edilərək canlandırılmışdır:

Kuy-ı dildariye bensizin تنها gönlüm

Gider aşka girişən gölgesin agyar bilür (Bilgin, 2003:/86)

Eşqin həzzini ancaq aşiq olanlar bilir, başqaları bizim bu sevincimizi anlaya bilməzlər:

Bilmez agyarlar ahval-i süruranemizi

Neşe-i aşkımızı aşka giriftar bilür (Bilgin, 2003:/86)

Nigariyə görə, bütün aşıqlər daxilən eşq atəşinə, yar oduna yanarlar, zahirdə isə bunu şövqlə edən sadəcə pərvanədir. Əslində aşiq olan hər kəs bunu yaşayar.

Cümle aşık yanar aşk ateşinə yar odına

Zahir egerçi bunu şevkıla pervane yapar (Bilgin, 2003:/87)

Aşiqə eşqi tərək etmək imkansızdır. Aşiqin şan və şöhrətinin də əsası eşqlə qoyulmuş, onu eşq məşhurlaşdırmışdır. Odur ki şair “Ey Nigari mən eşqi necə tərək eyləyim. Şanımin və şöhrətimin səbəbi eşqdır. Mən aşiq olandan sonra məşhur oldum” -deyir:

Aşkı ey Mir Nigari nice terk eyleyelim

Bais-i şöhrət-i namım səbəb-i şenimdir (Bilgin, 2003:/63)

Şair yazır: Bütün söz-söhbətimiz, sevgilinin vəsfi, xitabımız da eşq sözləridir. Yastığımız daş, döşəyimiz torpaqdır. Biz aşiq olduğumuza görə yataq dəstlərimiz də belədir. Biz eşq sərxoşuyuq və məhşər günü də bizə sorğu sual yoxdur. Amma sevgili bizdən soruşsa ki haliniz nədir bizim ona verəcək cavabımız yoxdur.

Evsaf-ı yardır güft ü guyumuz

Güftar-ı aşkdır hep hitabımız

Seng balişimiz ü ferşimiz türab

Aşıkız böyledir raht-ı habımız (Bilgin, 2003:/94)

Başqa bir yerdə şair, zətinin mayasının eşq olduğunu bildirir:

Aşk-durur maye-i zatım benim

Zevk-durur cümle sifətim benim (Bilgin, 2003:/148)

Eşqi Allahın bir lütfü hesab edən Nigari hər bir işi bir kənara qoyub tək-cə eşqi özünə peşə seçmişdir:

Ey Nigari bahş-ı mevladır sana mahza ki sen

Eyledin her bir ameldən kar-ı aşkı intihab (Bilgin, 2003:/22)

Nigariyə görə aşıqlər məhəbbət yolunun yolçularıdır. Bu yolda cəfa çəkmək vəfa etmək deməkdir. Aşıqlər səvab əhli olan insanlardır və onlara atəş əzabı yoxdur. Şair saqiyyə müraciətlə ondan könlündəki atəşi söndürmək üçün şərab istəyərək “Mənə ilahi şərab lazımdır. Aşiq olmayan eşq zövqünü bilmədiyi kimi Şərab içməyən də onun həzzini bilməz. Ey aşiq, sən gül baxçasını gəz, bülbülün eşq tərənələrini kitabsız necə oxuduğunu gör” -deyir.

Nigari öz könlünə xitab edir: “Nə qədər ki bədəninə can cünbişi var sən eşqlə iztirab çək, başqa bir iş görmə”:

Ne kadar var bədən içre dila cünbiş-i can

Aşkıla muzdarib ol eyleme gayr-ı hərəkat (Bilgin, 2003:/27)

Nigariyə görə aşiq ali təbəqədəndir. Onun nəzəri hər zaman ərşdədir. Əsla yerə düşməz.

Her zaman arş ile oynar yere düşməz nazarın

Ne yüce rütbedir ey aşık-ı ali-tabakat (Bilgin, 2003:/32)

Könül gözünün sürməsi eşqdir, hüsn isə sürmənin həvəs milidir. Nigari eşq ilə taxt qurub o gözəlliyin padşahlıq sevən köləsidir:

Aşk-durur sürməsi çeşm-i dilin
Şevk mili hüsn-durur mükhulet
Aşk ile pa-tahtı Nigari kurup
Abd-i hüsündür sever ol saltanat (Bilgin, 2003:/33)

Şair, özünü eşq vadisinin fədakar qəhramanlarına bənzədərək Fərhad ilə Məcnundan sonra məni eşq dəftərinin başında ustad olaraq üçüncü yerə yazdılar” –deyir:

Ferhad ile Mecnun rakamın çekdi ki üstad
Yazdı beni ser defter-i uşşakda salis
Ferhad gidüp geldi bana nevbət-i feryad
İmdi benim ey Mir Nigari ana varis (Bilgin, 2003:/34)

O, özünü Fərhadın varisi sayır. Bu beyt bizə Füzulinin aşağıdakı misralarını xatırladır:

Yazanda Vamiq ü Fərhad ü Məcnun vəsfən əhl-i dərd
Füzuli adını gördüm səri-tumara yazmışlar (Füzuli Divanı, 1997:211)

Şairə görə, sevdaya könül verən, könlünü təmiz tutmalıdır, çünki eşq bazarında saf olmayan rəvac tapmaz:

Ey viren sevdaya dil pak eyle dil pak eyle dil
Aşk bazarında olmaz saf kim bulmaz revac (Bilgin, 2003:/37)

Şair özünü sevda bağının bağı qanlı şeyda bülbülünə bənzədir. Gül rəngli qanlı ahı isə onun gülüdür. Şair burada gözəl bir təşbih sənəti ortaya çıxarmışdır.

Bağ-ı sevdanın Nigari bülbül-i şeydasıyam
Bağr-ı pür hunum gülümdür ah-ı gül-gunum (Bilgin, 2003:/37)

Nigariyə görə eşq qəhramanları pərvasız Məcnun, köməksiz Fərhad, Leyli, Şirin, Azra, Vamiqdır. Bu beytlərdə şairin aşiq şəxsiyyəti səciyyələndirilir:

Benem Mecnun-ı bi-perva benem Ferhad-ı bi-imdad
Benem bina-yı bi-alet benem üstad-ı bi erkad
Gözün Leyla ızarı meh vəşin Azra lebin Şirin
Dilim Mecnun feryad u figanım Vamiq u Ferhad (Bilgin, 2003:/45)

Şairin könül sarayına töhmət daşları xələl gətirməz çünki onun təməli əsassız deyildir, eşqlə qurulmuşdur.

Seng-i töhmetle saray-ı gönlüme gelmez haley
Aşqdır zira temel sanma binadır bi-esas (Bilgin, 2003:/104)

Başqa bir beytdə şair, “bu gün gözəllik bazarında gəzərkən sevda dəllalından can

verərək eşq deyilən bir bəlanı almışam” deyir:

Gezerken hüsn bazarın bugün dəllal-ı sevdadan

Virüp can aşk dirler bir belayı bi-karin almış (Bilgin, 2003:/105)

Aşk-durur maye-i zatım benim

Zevk-durur cümle sıfatım benim (Bilgin, 2003:/148)

Aşiqə rahatlıq yoxdur. Rahatlığını və canını sevən cananını sevə bilməz. Sevgiliyə qovuşa bilmək üçün canı tərək etmək gərəkdir. Burada Füzulinin məşhur “meyli canan etməsin hər kim ki qıymaz canına” misralarını xatırlamamaq mümkün deyil.

Meyl-i canan itmesün rahat sevüp can isteyen

Terk-i can itmek gerekdir vasl-ı canan isteyen (Bilgin, 2003:/166)

Nigari Divanında eşq və aşılıkdən bəhs edən, eşqin qayda qanunları və aşiq haqqında yazılmış yüzlərcə beyt vardır. Sözsüz ki biz bu beytlərin hamısını buraya yazma bilməzdik. Fikrimizi yekunlaşdıraraq şairin Divanında eşq haqqındakı düşüncələrini ehtiva edən bir neçə beytlə bu bəhsi bitirmək istəyirik: Bu beytlərin əksəriyyətini Nigari bilavasitə oxuyucuya xitabla yazır. Şair onun eşq-i cünunundan xəbərdar olmayan adi oxuyucuya deyil, şirin canından keçib mərifət yolunu tutmaq, aşiq olmaq təmənnasında olan insanlara üz tutaraq Divanının sevda məktəbinin Leylası, meyhanəsinin irfan Divanı, ürək yaxan cananının vəsfi olduğunu diqqətə çatdırır:

Rütbe-i aşk u cünunumdan haberdar olmayan

Mekteb-i sevdaya var Leyla-yı Divanım oku

Ey geçüp can-ı şirindən arifiyyət isteyen

Gel der-i meyhaneme divan-ı irfanım oku

Aşık olmak isteyen algil ele Divanımı

Dem-be-dem suzane-dil evsaf-ı cananım oku (Bilgin, 2003:/225)

Ədəbiyyat

Acluni İ. Keşfül Hafa ve Məzilil İlbas amma İştəhre mine'l-Ehadis ala elsinetin-Nas. No: 2016. Beyrut, 1351.

Altunbaş Kurtuluş. Divan-ı Seyyid Nigari. C. I-II, s. 639 +662, Samsun, Ekim 2004.

Bilgin, A. Azmi. Divan-ı Seyyid Nigari, Kule Yayınları. İstanbul, 2003.

Fuzuli Divanı, Hazırlayanlar: Pof. Kenan Akyüz, Süheyl Beken, Sedit Yüksel, Akçağ Yayınları. Ankara, 1997.

İnal İ.M.Kemal. Son Asır Türk Şairleri. C. 3. Dergah Yayınları. İstanbul,1988,

Köçərli, Firidun Bey. Azərbaycan ədəbiyyatı. C. 1. Bakı, 1981.

Məhəmmədcəlil M, Xəlili F. Mövlana İsmayıl Siracəddin Şirvani. Bakı, Adiloğlu, 2003, 133 s.

Nizami, Gencevi. Xosrov və Şirin (Fascadan tercüme eden Resul Rza). Lider Nesriyyatı, Bakı, 2004.

Yılmaz H. Kamil. Anahatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatler. Ensar Neşriyat. İstanbul, 1997.